

Az erdélyi oszmán-török szőnyegek adatbázisa

Perger Andrea – Pásztor Emese

Pásztor Emese

Az erdélyi és a magyarországi gyűjteményekben őrzött „erdélyi oszmán-török szőnyegek” jelentősége és vizsgálatuk új lehetőségei

Ma már közismert tény, hogy a 15. századtól kezdve, de főként a 16–17. század folyamán számos oszmán-török csomózott gyapjúszőnyeg áramlott – elsősorban kereskedelem révén – az Erdélyi Fejedelemség és a Magyar Királyság területére. A korabeli írott források a fejedelmi paloták, főúri udvarházak, a nemesi kúriák vagy a jómódú polgári otthonok lakástextíliái, *házöltözetei* között gyakran említenek „portai”, azaz oszmán-török szőnyegeket, amelyekkel asztalt, falat, ágyat takartak, a főúri reprezentációk alkalmával az audienciás termet vagy a sátrakat díszítették, utazáskor a kocsikba, esküvőkor az ifjú pár lábai alá terítették, s amelyekkel ünnepi alkalmakkor a templomok belsejét ékítették.

Míg az egykor magántulajdonban lévő török szőnyegek az évszázadok során szétszóródtak vagy megsemmisültek, s nyomuk kevés kivételtől eltekintve követhetlenné vált, az egyházi, elsősorban az Erdélyi Szász Evangélikus Egyház tulajdonába került szőnyegek szinte érintetlenül őrződtek meg évszázadokon át. A világ csak a 19. század utolsó harmadától szerzett tudomást erről az egyedülálló kultúrkincsről, amikor az érdeklődés az Európát elárasztó, silány minőségű keleti szőnyegekkel szemben a régi, különleges művészi értékű szőnyegek felé fordult, majd felvásárlásukat és Nyugatra áramlásukat eredményezte.

Ezt a folyamatot felismerve rendezte meg az Iparművészeti Múzeum 1914-ben gróf Teleki Domokos közreműködésével minden idők legnagyobb „erdélyi oszmán-török szőnyeg” kiállítását, ahol a történelmi Magyarország területéről, de elsősorban Erdély egyházi, múzeumi és magángyűjteményeiből, összesen 312 szőnyeget mutatott be. A kiállításon egykor szereplő szőnyegek látványa 2020-ig ismeretlen volt, mivel a kiállításához tervezett, képekkel gazdagon illusztrált katalógus az I. világháború miatt nem készült el. Ezt a hiányt igyekeztünk pótolni – az erdélyi török szőnyegek újabb kutatási eredményeit is közzétéve – a 2020-ban megjelent „Erdélyi török szőnyegek” az Iparművészeti Múzeum 1914. évi ki-

állításán és a források tükrében című tanulmánykötettel, benne a kiállítást rekonstruáló katalógussal.¹

A budapesti Iparművészeti Múzeum 1914-es kiállítása a hazai török szőnyegkutatás szempontjából is mérföldkönek számított, ugyanis a kiállításához összegyűjtött több száz szőnyeget Radisics Jenő múzeumigazgató irányítása mellett Csányi Károly kurátor – szó szerint – maga köré terítve rendszerezte és díszítvényeik alapján 13 csoportba sorolta. Csányi a *Régi mértani, Mértani, Madaras, Usak, Kis-Usak* stb. csoportelnevezéseket a nem sokkal korábban megjelent nyugati szakirodalomból vette át, de saját elnevezés is született: az „Erdélyi” szőnyegé (1. kép). E jellegzetes díszítményű szőnyegcsoport onnan kapta nevét, hogy az 1914-ben kiállított 312 erdélyi török szőnyeg között 106 volt ebbe a típusba sorolható, azaz Erdélyben igen kedvelt szőnyegtípusnak számított. Csányi Károly török szőnyegekkel kapcsolatos meglátásai időtállóan bizonyultak, s egészen a 20. század végéig irányadóak maradtak.

Az 1914 óta eltelt több mint egy évszázad alatt a kutatók a szőnyegek elsősorban művészettörténeti szempontok szerint vizsgálták: a forrásokból ismerték a szőnyegek korabeli elnevezéseit és felhasználásuk módját, datálásukat pedig a korszak festményein látható szőnyegábrázolások, illetve a különböző idegen elemek megjelenése segítette. Ezen megállapítások azonban csak a szőnyegek külső jegyeinek, díszítményeinek vizsgálatán alapultak, s általános gyakorlattá vált, hogy egy-egy típuson belül a díszítmények változását, torzulását, gyengébb minőségét a szőnyegtípus későbbi változatának tudták be.

Azzal, hogy az 2020-ban megjelent „Erdélyi török szőnyegek” kiadványunkban ismertté vált az 1914-es kiállításon felvonultatott szőnyegek összessége – 61 híján –, egyértelművé vált számunka, hogy e szőnyegek kutatásában továbblépni úgy lehet, ha a különböző csoportokba sorolt szőnyegek behatóbban vizsgáljuk meg, és a készítménytechnikai hasonlóságok alapján tovább finomítjuk vagy módosítjuk a szőnyegek készítésének helyére és ide-

¹ „Erdélyi török szőnyegek” az Iparművészeti Múzeum 1914. évi kiállításán és a források tükrében. (Szerk. Pásztor Emese). Iparművészeti Múzeum, Budapest, 2020. A kötetben szereplő tanulmányok szerzői: Ziegler Ágnes, T. Horváth Iringó, Csáki Árpád, Horváth Hilda, Pásztor Emese; az 1914. évi kiállítás anyagát rekonstruálta: Pásztor Emese.

jére vonatkozó korábbi meghatározásokat, s esetleg külön műhelyek munkái is elkülöníthetők lesznek.

Tekintettel arra, hogy az erdélyi *egyházi és múzeumi* gyűjteményekben őrzött, több mint 300 oszmán-török szőnyeget számláló kollekciónak a budapesti Iparművészeti Múzeum rendelkezik a világ második legjelentősebb *múzeumi* török szőnyeggyűjteményével, kézenfekvő, hogy ezt a munkát, pontosabban egy oszmán-török szőnyegadatbázis kialakítását nekünk kell kezdeményeznünk, először a saját anyagunkkal, majd kibővítve a kutatást más hazai és külföldi gyűjtemények szőnyegeinek vizsgálatával, készítéstechnikai adatainak felmérésével.

Perger Andrea

A szőnyegek rejtett titkai után kutatva – egy szőnyegadatbázis ötlete és kialakítása

Talán elsősre azt gondolnánk, hogy a szőnyegek adatainak összegyűjtése és elemzése leginkább a művészettörténeti jelentőségű felfedezéseket segíti. Ha azonban restaurátori szemmel tekintünk az adatbázis-építésben rejlő lehetőségekre, könnyen észrevehetjük, miért érdemes időt és energiát szánni erre a kutatásra.

A restaurátoroknak ritkán van lehetőségük nagyszámú műtárgy részletes vizsgálatára. Az adatbázis feltöltése során azonban a különböző típusú szőnyegek egy komplex technikai vizsgálaton esnek át, amelynek során értékes kérdéseket fogalmazhatunk meg, a nagyszámú adat és a jól átgondolt elemzési, szűrési módszertan nyomán pedig vélhetően kirajzolódnak olyan mintázatok, amelyek alapján meg is válaszolhatók ezek a kérdések.

Az egyik ilyen, már a kezdeteknél feltehető kérdés, hogy a technikai adatok egybegyűjtése és elemzése alapján kirajzolódó strukturális különbségek mutatnak-e olyan jellegzetes mintázatok, amelyek alapján a szőnyegek készítő műhelyek megkülönböztethetők egymástól.

A restaurátor szempontjából fontos a különféle készítési technikák feltérképezése. A feltárt technikai sajátosságok minőségére, tartósságára vonatkozó adatok a restaurálási módszerek fejlődésében is szerepet játszhatnak, újításokat hozhatnak. Információkat kapunk továbbá arról, hogy a szőnyegeken elvégzett korábbi javítások, konzerválást célzó beavatkozások milyen mértékben voltak sikeresek, ezek a megfigyelések szintén vezethetnek új megoldási lehetőségekhez a jövőbeli restaurálási feladatok tekintetében.

Az adatfelvételi folyamat során a restauráláshoz kapcsolódó történeti vonatkozások is kirajzolódnak. A szőnyegek technikai felmérése azonban mást jelent, mint

1. kép. „Erdélyi szőnyeg”, 17. század második fele, ltsz.: 7960, Iparművészeti Múzeum

a művészettörténészek által görcső alá vett középmező és keretsáv mint főbb tagolás. A mintakincsek ilyen felosztása nincs összhangban a restaurátor által vizsgált „felépítéssel”, ahogy ezt a későbbiek során láthatjuk majd.

A restaurátornak a készítéstechnikai adatok vizsgálatához nem elég fotón, hanem a maga valójában is látnia kell a műtárgyat. A szőnyegek tudományos kutatásba való bevonásával annak tulajdonosai közelebb engedik a kutatás résztvevőit, így a restaurátort is a tulajdonukban lévő szőnyegekhez. Olyan műtárgyak felmérésére is lehetőség nyílik ezáltal, amelyek máskülönben nem kerültek volna a látóterébe.

Az adattípusok meghatározása, az adatbázis kialakítása

Adatfelvételi struktúránk alapját Mátéfy György szőnyeg-restaurátornak, a Magyar Képzőművészeti Egyetem textil-restaurátor-képzés nyugalmazott szaktanárának szőnyeg-felmérési adatlapja² szolgáltatta. A felmérés struktúráját átvettük, finomítottuk és kiegészítettük annak érdekében,

² Mátéfy 1993. pp. 134–154.

hogy minél több olyan információt nyerjünk ki a szőnyegek közül, amelyek a készítés körülményeiről, sajátosságairól szolgáltatnak tényszerű adatokat.

Az egy-egy szőnyegről felvett nagy mennyiségű adat rögzítése és szűrése mellett a műtárgyról készült fotók, rajzok tárolása és nyilvántartása nagy kihívás, erre egy szoftveres adatbázis a legalkalmasabb. Ennek fejlesztését az egyedi szoftverek fejlesztésére szakosodott SYS-TEAM Zrt.³ vállalta el. A fejlesztő, meghallgatva az igényeinket és együtt gondolkodva velünk, az adatok és fotók kezelése mellett webes felületű szoftver elkészítését javasolta, melynek fejlesztése jelenleg is zajlik.

Az adatbázisban szereplő műtárgyak meghatározása

Az adatbázist megalapozó kutatásunk a 15–18. századi oszmán-török szőnyegek gyűjteményi csoportjára koncentrálódik. Feltételezésünk szerint, ha a szőnyegek részletes, szemrevételezéssel, valamint optikai és polarizációs mikroszkóp használatával történő technikai felméréseinek eredményeit az adatbázisunkban tároljuk, akkor – kellő adatmennyiség rendelkezésre állása esetén – az adatok szűrésével készítési helyeket, korszakokat határozhatunk meg.

2. kép. Ün. Tuduc-szőnyeg, csintamáni típusú szőnyeg, 1925–1940-es évek, részletfotó. Magántulajdon

³ SYS-TEAM Számítástechnikai Fejlesztő, Szolgáltató és Kereskedelmi Zártkörűen Működő Részvénytársaság.

Az adatbázisban az 1925–40-es években keletkezett, ún. Tuduc oszmán-török motívumkincsű szőnyeghamisítványokat⁴ (2. kép) is szerepeltetjük, a többi szőnyeg esetében alkalmazott adatfelvételi pontossággal, ám ezeknek a szőnyegtípusoknak a szűrések során megkülönböztetett szerepük van. Adataik azért segíthetik a kutatásunkat, mert a keletkezésük idejében ismert vagy publikált, akkor létező eredeti szőnyegek motívumkincseit vagy összeállított motívumait „tartalmazzák”.

Alapinformációk az adatbázisról

Az adatok feltöltéséhez, az adatbázis szerkesztéséhez, valamint az adatok elemzéséhez jogosultság szükséges, ezzel a cikk szerzői rendelkeznek.

Az adatok egy biztonságos kapcsolattal rendelkező szerveren tárolódnak, internethozzáféréssel az arra jogosultak bármikor elérhetik és használhatják a jelszóval védett adatbázist.

A szoftver angol nyelvű, mert a későbbiekben számítnunk hazai és külföldi megkeresésekre, ezért azt tervezzük, hogy a gyűjtők, kutatók számára regisztrációhoz kötött, korlátozott hozzáférést, olvasási jogosultságot biztosítunk. Ezzel a felülettel – amellett, hogy segítséget kívánunk vele nyújtani az érdeklődőknek – arra nyílik majd lehetőség, hogy további, számunkra is ismeretlen szőnyegek kerüljenek be az adatbázisba.

Jelenleg a budapesti Iparművészeti Múzeum saját gyűjteményében található 15–18. századi oszmán-török szőnyegek (110 darab) tudományos felmérése folyik. A múzeumunk nagyszámú oszmán-török szőnyeganyagának részletes technikai analízise során összegyűlt adatok az oszmán-török szőnyegek egyedülálló adatbázisának kialakítását teszik lehetővé, ez adja az adatbázis alapját.

Ezzel párhuzamosan más, magángyűjteményekben található szőnyegek is a látóterünkbe kerültek, az adatok kutatásban történő felhasználására tulajdonosi engedéllyel rendelkezünk, azokkal bővítjük az adatbázist. Terveink szerint a Magyar Nemzeti Múzeum oszmán-török szőnyegeinek (24 darab) felmérését is elvégezzük, illetve néhány vidéki múzeumi gyűjteményt és magángyűjtőket is felkeresünk.

Az adatbázis felépítése, az adatfelvétel menete

Egy-egy szőnyegről több mint száz félé adatot veszünk fel, motívumaik elemzését a részletes technikai adatokkal együtt. Ezek mellé a műtárgyról készült főnézeti, fonákoldali és részletfotók, valamint rajzok is bekerülnek az adatbázisba. Mindegyik szőnyeg esetében ugyanazokat a tulajdonságokat vizsgáljuk, így ugyanazokra a tulajdonságokra vonatkozó adatsorokat töltünk fel.

⁴ Ionescu 2019.

Fontos szempont, hogy csak az eredeti szőnyegrészek felmérését végezzük el, vagyis a korábbi restaurálások során alkalmazott kiegészítéseket nem tekintjük a technikai felmérés tárgyának. A méret felvétele is ennek megfelelően történik, így külön jelöljük, hogy egész-e a szőnyeg, vagy csupán töredékről (3. kép) van szó.

3. kép. A világosabb területeken láthatók a szőnyeg nagymértékű kiegészítései, részlet. „Erdélyi szőnyeg”, 17. század utolsó harmada, ltsz.: 63.731.1., Iparművészeti Múzeum

A szőnyegek felmérése során az adatokat egyedi, papíralapú felmérőlapra vezetjük fel, amelynek egyik része a technikai adatok felvételére, a másik pedig az állapotleírásra szolgál. A papíralapú (A4-es lapméretű) felmérőlap előnye, hogy a jól strukturált, táblázatos formátum miatt egészében áttekinthető, továbbá megkönnyíti a mechanikus rögzítést az olyan esetekben is, amikor nem áll rendelkezésre az azonnali digitális feltöltéshez szükséges technikai környezet. A felmérőlapon az adatmezők túlnyomó többségében a válaszokat egy előre megadott, jellemző adatokat tartalmazó listából lehet kiválasztani, emellett kiegészítések is tehetők: a felmérőlapon az adatbázisban nem rögzíthető, vagy a felmérés során látható, de nem pontosítható, bizonyítható értelmezések vagy sejtések is feltüntethetők. Az állapotleírás során a fizikai, kémiai vagy biológiai változásokhoz kapcsolódó megfigyelések leírására nyílik lehetőség, valamint a korábbi javítási, konzerválási és restaurálási megoldások, illetve azok tartósságának és változásainak rögzítésére és a technikai sajátosságok leírására van mód.

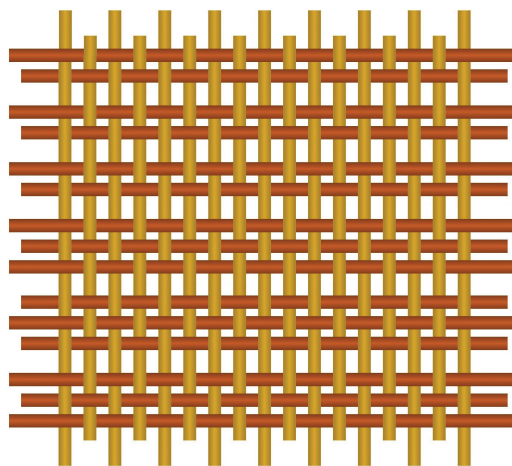
A dokumentumon szereplő adatok kerülnek át a digitális adatbázisba, a papíralapú felmérőlapot pedig mint az adatbázis alapjául szolgáló eredeti dokumentumot tároljuk el. Az adatbázisban minden adattípus esetében valamennyi válaszlehetőség kiválasztható egy listából, csupán néhány helyen van lehetőség szabadszöveges bevitellel. Ez az adatfelvételi módszer a tévesztések elkerülését és a pontosabb szűrési feltételek megalapozását célozza.

Technikai adatok felvétele

A szőnyegek egy része esetében a mintának nincs irányultsága. Egyfűlkés imaszőnyegeknél az irányultság könnyen meghatározható, ám tapasztalataink és a szakirodalomban szereplő megállapítások szerint is a csomózás iránya gyakran ellentétes. Ezért a szőnyegekről készült fotón jelöljük a csomózás és a minta irányultságának viszonyát.

A technikai felmérés során a szövés, csomózás irányát vesszük alapul, ehhez mérten határozzuk meg a felső, az alsó, a jobb és a bal oldalt. Ezt az elvet csak a technikai adatok felvételénél alkalmazzuk, az adatbázisba beillesztett főnézeti fotó, mindig a minta irányultságának megfelelő nézetet mutatja.

A szőnyegek felmérése során az alapadatok (megnevezés, származási hely és idő, tulajdonos neve, jelzet) rögzítését követően a szőnyeg alaphálójában (1. ábra) található láncfonalak alapanyagát, sodratát, színét, továbbá a láncfonalak páronként egymáshoz viszonyított helyzetét vizsgáljuk (4. kép). Az alapháló másik alkotóeleme, a vetülékfonal esetében is ugyanezeket a tulajdonságokat vizsgáljuk, de nem a fonalak egymáshoz viszonyított helyzetét, hanem a vetések számát határozzuk meg.

1. ábra. Alapháló: a láncfonal sárga, a vetülékfonal vörös színű

A csomózott felület esetében a csomózás típusát és annak alapszíneit rögzítjük, az adatbázisban színenként vezetjük fel az egyes színekhez tartozó sodratot. A szőnyeg alsó és felső részén is leszámoljuk a csomósűrűséget, mert a csomózás sűrűsége a műtárgyon belül eltérő lehet.

Egyes szőnyegek esetén a csomózott részben, a fonákoldalon jól kivehető az ún. „lusta vonal”⁵ – amely

⁵ Lusta vonal (angolul: lazy line, törökül: hamail): „régí Usak, Gördes- és Kula-szőnyegek kétoldalán látható diagonális vonal, ami úgy keletkezik, hogy a vetülékszálakat mindkét oldalról bevetik, egy adott találkozási

4. kép. A szőnyeg fonákoldala jól szemlélteti a szőnyegek részeit (csomózott rész, oldalszél, előszövés, rojt), az eredeti részt és a sarkkiegészítést. „Erdélyi szőnyeg”, 17. század eleje, ltsz.: 24460, Iparművészeti Múzeum

elsősorban az oszmán-török szőnyegekre jellemző – (5. kép, 2. ábra). A felmérés során a „lusta vonalak” feltérképezése is megtörténik, elhelyezkedésükről, formájukról rajz készül (3. ábra).

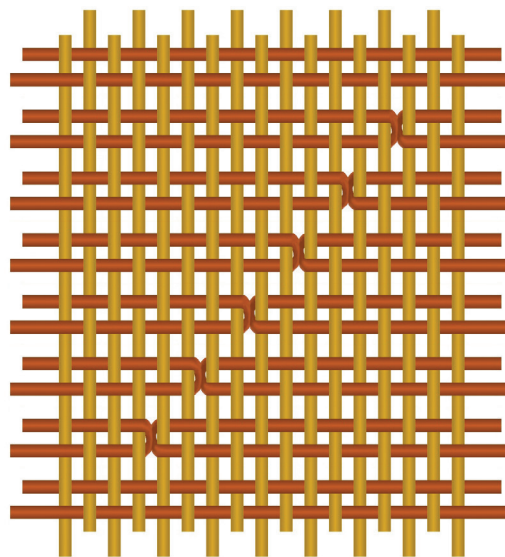
A vizsgálat keretében a szőnyeg hosszanti oldalán található, a csomósorokat lezáró és védő oldalszélek típusát és az alaphálóba való bekötésüket határozzuk meg (egy példa a 6. képen, rajza a 4. ábrán), valamint rögzítjük az oldalszélek színeit és sodratait. Az oldalszélek sérülékenyebbek, ezért sok esetben kevés az ép közöttük. Gyakran előfordul, hogy az eredeti részeket kiegészítették, vagy az eredetitől akár teljesen eltérő, új oldalszélekkel találkozunk. Az adatbázis tartalmazza az oldalszélek jellemző típusait bemutató rajzokat, amelyek közül kiválasztható a vizsgálat tárgyához illeszthető ábra, de amennyiben szükséges, feltölthetők új rajzok is.

A szőnyegek két rövidebb, alsó és felső szélén általában az előszövés vagy az ún. kilimsáv zárja le a

pontnál mindkét szállal ellenkező irányban visszafordulnak. A találkozási pontot – függőleges nyílás elkerülése végett – csomósorokként egy-egy csomóval jobbra, illetve balra eltolják.” Batári 1994. p. 80.

5. kép. A szőnyeg színoldalán látható a „lusta vonal”, amit a csomókhöz felhasznált különböző színek közötti eltérések is jól hangsúlyoznak. „Erdélyi szőnyeg”, 17. század utolsó harmada, ltsz.: 74.52.1., Iparművészeti Múzeum

2. ábra. Alaphálóban a vetülékfonalak visszafordulásának „lépcsőzetes” formája, amely csak szakaszonként fordulhat elő

csomózott részt. A szőnyegnek ez a része az oldalszéleknél sérülékenyebb, ezért meglehetősen nem tekinthető nyilvánvalónak. Amennyiben fellelhető, akkor a színek, a sodrat és a szövéstípus határozható meg. Ezekon a szövött felületeken néhány esetben feliratok olvashatók, olykor annyira megkopva, olyan „rejtetten”, hogy csak UV-lámpa segítségével fedezhetők fel. Minden esetben fotót készítünk a feliratokról, és szövegesen is megjelenítjük, ha tartalmuk sikeresen megfejthető (7. kép, 5. ábra).

A szőnyeg láncfonalainak végződése, a rojtok a legritkább esetben tekinthetők eredetinek, mivel a használatból adódó károsodás leginkább ezen a részen éri a szőnyeget. Ha a rojt a lekopást követően is az eredeti láncfonalból

3. ábra. A „lusta vonalak” helyzetének és formájának jelölése a szőnyeg fonákoldalán. „Erdélyi szőnyeg”, 17. század második fele, ltsz.: 7960, Iparművészeti Múzeum

eredőnek tekinthető, akkor lemérjük, mert mérete adaléket szolgáltat a szőnyeg eredeti hosszára vonatkozó feltételezésekhez. A rojtok színét külön meg kell határozni, mivel az eltérhet a láncfonal színétől.

6. kép. Ún. beakasztós oldalszél. „Erdélyi szőnyeg”, ltsz.: 24460, Iparművészeti Múzeum

4. ábra. Az ún. beakasztós oldalszél bekötésének rajza

7. kép. Egy Lotto-szőnyeg részletfotója látható fényben. Lotto-szőnyeg, 17. század, magántulajdon

5. ábra. A fenti szőnyeg UV-megvilágításban készült felvétele, a kilimsávon látható felirata piros színnel kiemelve. Lotto-szőnyeg, 17. század, magántulajdon

Amennyiben a szőnyegnek nem rojtja, hanem valamilyen más „eldolgozása” látható, akkor annak a típusa is rögzítendő, képanyag formájában is.

Mintavétel

A szőnyeget alkotó fonalak színezékének vizsgálatát is szeretnénk bevonni a kutatásba, ezért lehetőség szerint, a tulajdonos beleegyezésével mintát veszünk belőlük. A múzeum műhelyének felszereltsége miatt a színezékek vizsgálatára nincs mód, de keressük a lehetőségeket más intézményben történő azonosításukra.

Az állapotfelmérés során felvett adatok

A szőnyegek általános állapotjellemezését követően a szélek és a csomózott felületek állapotát is rögzítjük. Az egyéni megfigyeléseket is leírjuk, azokat, melyek a tárgy történetéhez kapcsolódnak. Azt a véleményünket is például, hogy egy színváltozás feltételezésünk szerint mi-ből adódhatott.

A szőnyeg sérülékenységét a készítésnél felhasznált alapanyagok (gyapjú, színezék), a készítéstechnika, valamint a használatuk és tárolásuk során keletkező károsodások befolyásolják. Ezeket a jellemzőket az állapotfelmérés során rögzítjük.

A kiegészítésekről, javításokról is általános jellemzést adunk. A korábbi javítások, konzerválások és restaurálások állapotát is leírjuk, előnyös vagy káros hatásaik tanulságát szubjektív módon jellemezzük.

A kiegészített szőnyegek esetén a kiegészítés tényét is rögzítjük az adatbázisban.

A mintakincsre vonatkozó adatok felvétele

A mintakincsre vonatkozó adatfelvétel során a minta irányát vesszük alapul. A vizsgálat során a középmező (tükör) és a keretsáv (bordűr) felosztásának és motívumainak felmérése történik. Ezek rögzítése is a korábban említett módon, listából történő kiválasztással végezhető az adatbázisban. Feltöltjük motívumkincsekre és például az imaszőnyegek esetén a formavilágra vonatkozó adatokat is.

Az adatok szűrése, elemzése

A részletes, tipizált adatok különböző szűrései során az oldalszélek és a szőnyeg egyéb színbeli, formai viszonyai között keresünk összefüggéseket annak érdekében, hogy megvizsgálhassuk, hogy az esetleges típusváltozások köthetők-e bizonyos korszakokhoz vagy műhelyekhez.

Fontos a „lusta vonalak” szerepe: elhelyezkedésük, formájuk, hosszuk és sűrűségük. A „lusta vonalak” alkalmazásának okaira, akárcsak a többi készítőtechnikai sajátosságra, kellő nyitottsággal kell tekinteni. A szakirodalmi adatok figyelembevételével megfelelő kérdéseket lehet felvetni, melyekre aztán az adatbázis segítségével kereshetjük a válaszokat. A szőnyegkészítéssel összefüggő további kérdések is górcső alá vonhatók az adatok szűrésével, mint például a csomózás és a minta irányultságának kapcsolata, vagy a vetülékfonalak színének változásában megfigyelhető, egyes szőnyegtípusokhoz köthető jellemzők esetében.

Összefoglalás

A cikkünkben ismertetett szőnyegadatbázis – a budapesti Iparművészeti Múzeum tulajdonában lévő oszmán-török szőnyeganyag részletes technikai analízise során összegyűlt adatokra építve – azon a feltevésen alapul, miszerint ha a 15–18. századi erdélyi oszmán-török szőnyegek részletes technikai felméréseinek eredményeit egy adatbázisban tároljuk, akkor – kellő adatmennyiség rendelkezésre állása esetén – az adatok szűrésével készítési helyeket, korszakokat határozhatunk meg.

Az adatbázis létrehozása és fejlesztése nemcsak művészettörténeti szempontból szolgálhat jelentős eredményekkel, hanem a különböző típusú szőnyegekben „kiolvasható” adatok összegyűjtése és szűrése lehetőséget ad a restaurátor számára is olyan szakmai kérdések felvetésére és akár azok megválaszolására is, amire egymástól elszigetelt adatfelvételek, anyagvizsgálatok vagy restaurálási folyamatok során nem, vagy csak ritkán adódik alkalom.

Kutatásunk a felmérés szakaszában tart, de terveink szerint a készítőtechnikai jellemzők alapján eddigi ismereteinket tovább finomíthatjuk, alcsoportok, típuscso-

portok vagy időbeli jellemzők meghatározásával (pl. változtak-e az ún. „Erdélyi szőnyegek” készítőtechnikái a 16. század fordulójától a 18. század elejéig, vagy a Lotto-szőnyegek esetében). Ennek előfeltétele minél több oszmán-török szőnyeg megvizsgálása.

Tekintettel arra, hogy Erdélyben az autentikus helyről származó oszmán-török szőnyegek száma a világon egyedülálló, a felmérésbe célszerű lenne idővel az ottani egyházi és múzeumi gyűjteményekben őrzött szőnyeget is bevonni.

A felvételeket és ábrákat Soltészné Haranghy Ágnes (1., 3., 6–7. kép, 5. ábra) és Perger Andrea (2., 4–5. kép, 1–5. ábra) készítették.

IRODALOM

- IONESCU, Stefano (2019): Handbook of Fakes by Tuduc (World’s most famous rug forger). London, HALI.
MÁTÉFY Györok (1993): Szövött és csomózott szőnyegek, kárpitok és takarók. In: E. Nagy Katalin – Kralovánszky Mária – Mátéfy Györok – Járó Márta: Textiltechnikák. Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum.
STONE, Peter F. (1997): The Oriental Rug Lexicon. London, Thames & Hudson.

Perger Andrea

Textilrestaurátor-művész
Iparművészeti Múzeum
Textil- és Viseletgyűjteményi Főosztály
1091 Budapest, Üllői út 33-37.
Tel.: +36-30-900-5366
E-mail: perger.andi@gmail.com

Pásztor Emese, PhD

Művészettörténész, főmuzeológus
Iparművészeti Múzeum
Textil- és Viseletgyűjteményi Főosztály
1091 Budapest, Üllői út 33-37.
Tel.: +36-20-472-0109
E-mail: pasztor.emese.imm@gmail.com